

SECTION 11. SCIENTIFIC LIFE

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-688-1-32>

OVERCOMING GAPS IN CIVIL LEGISLATION BY MEANS OF JUDICIAL LAW-MAKING: PERMISSIBLE LIMITS AND LEGAL POSITIONS OF THE SUPREME COURT

ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАСОБАМИ СУДОВОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ: ДОПУСТИМІ МЕЖІ ТА ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Zavalniuk S.V.

*Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Private Law
National University "Odesa Law Academy"
Odessa, Ukraine*

Завальнюк С.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Національний університет «Одеська
юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Динаміка суспільних відносин в умовах воєнних викликів та євроінтеграційного курсу держави об'єктивно випереджає можливості парламентської процедури. Наслідком стає прогалинність цивільного законодавства – відсутність, фрагментарність або суперечливість нормативного впорядкування суспільних відносин. За таких умов тягар оперативного реагування на нормативну недостатність переходить до судової влади, що актуалізує осмислення феномену судової правотворчості та окреслення її допустимих меж.

Легальної дефініції суддівського правотворення чинне законодавство не містить, а доктринальні оцінки різняться. С. Шевчук розглядає його як особливий різновид правотворчої діяльності, здійснюваної судом у поєднанні з правозастосовною та інтерпретаційною функціями, результати якої втілюються у правоположеннях мотивувальної частини рішення [7, с. 548–549]. М. Козюбра вважає правотворчий елемент іманентною властивістю правосуддя, адже конкретизація абстрактних приписів щодо обставин справи неможлива без творчого внеску судді, а ціннісним мірилом меж такої діяльності визнає права людини [3, с. 41].

Опосередкована легітимація цього інституту відбулася внаслідок реформи правосуддя 2016 року та оновлення процесуального законодавства 2017 року. Заборона відмовляти у розгляді справи з

мотивів відсутності, неповноти, нечіткості чи суперечливості законодавства (ч. 11 ст. 11 ГПК України [1], ч. 10 ст. 10 ЦПК України [6], ч. 4 ст. 6 КАС України [2]) разом із закріпленням аналогії закону й аналогії права фактично зобов'язує суд самостійно відшукати правило для вирішення спору. Своєю чергою, ч. 5 ст. 403 ЦПК України [6] уповноважує Велику Палату Верховного Суду розглядати справи, що містять виключну правову проблему, задля розвитку права та єдності правозастосування. Як зазначає Д. Ясинок, така проблема постає саме там, де прогалини набувають вигляду відсутності, неповноти чи архаїчності норм [8, с. 101–102].

Реалізацію правотворчої функції ілюструє практика Великої Палати Верховного Суду. У постанові від 23.06.2020 у справі № 909/337/19 визнано допустимим урегулювання спору за аналогією закону з опорою на загальні засади законодавства [5]. Постановою від 08.06.2022 у справі № 2-591/11 підтверджено, що інститут аналогії сформувався в доктрині задовго до його формалізації, а відсутність у процесуальних кодексах положень про процесуальну аналогію не перешкоджає її застосуванню [4]. Відтак касаційна інстанція фактично «добудовує» право, а Конституційний Суд України здійснює негативну правотворчість.

Водночас суддівське правотворення не є безмежним. Узагальнення доктрини та практики дозволяє окреслити систему його меж: універсальним ціннісним орієнтиром виступають права людини; при заповненні прогалин межею є інтерпретація загальних засад законодавства у площині конституційних принципів; тлумачення норми не може виходити за горизонт її змістовно-юридичної суті; аналогія права обмежена буквальним змістом загальних засад законодавства, принципів права та способів захисту; міжгалузева аналогія допустима лише в межах змістової сумісності засад відповідних галузей; розв'язання виключної правової проблеми має узгоджуватися водночас із галузевими засадами та конституційними принципами.

Отже, судова правотворчість постає об'єктивно зумовленим явищем, яке виконує компенсаторну функцію щодо прогалин у цивільному законодавстві України, гарантує правову визначеність і наближає національне правосуддя до загальноєвропейської тенденції зближення континентальної та прецедентної моделей. Перспективним видається законодавче унормування поняття, форм і меж цього інституту.

Література:

1. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
3. Козюбра М. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя. Право України. 2016. № 10. С. 38–48.
4. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 червня 2022 року у справі № 2-591/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110382>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 червня 2020 року у справі № 909/337/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90111820>
6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
7. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні: монографія. Київ : Реферат, 2007. 640 с.
8. Ясинок Д. М. Судова правотворчість як спосіб подолання законодавчих прогалин та виключна правова проблема в правозастосовчому процесі цивільного судочинства України. Київський часопис права. 2023. № 1. С. 100–106.